

УДК 334.71 (497.11 Ниш) “18/19”

ЕСНАФ ТЕРЗИЈСКО - АБАЦИЈСКИ У НИШУ

Апстракт: оснивање, рад и распад еснафа терзијско-абацијског у Нишу.

Кључне речи: еснаф, терзијско-абацијски еснаф, "еснафски човеци", занатлије, болтацијски еснаф.

У склопу феудалног поретка занати у граду морали су имати своју организацију. Развитак робне производње захтевао је потребу да занатлије сродних струка формирају еснафе ради заштите својих интереса. Тако су занатлије могле да регулишу производњу у погледу начина израде, квалитета и продајне цене занатске рукотворине, да прописују услове рада својим калфама и шегртима, да строгом дисциплином спроводе узајамну контролу у свом пословном животу и тиме омогуће одбрану од конкуренције. Еснафске организације добијају на значају у време турске окупације, нарочито после учвршћивања тимарског феудалног система, када су почели да се развијају трговина и турски источњачки занати у војно-административним центрима тадашње окупиране Србије.

Еснафски поредак установљен је у Србији 1847. године, Уредбом о еснафима и имао је за циљ да одбрани еснафског занатлију од конкуренције и пружи му све могућности за рад, како би занати и трговина што боље напредовали. Извршена је подела на еснафске и нееснафске занате. У еснафске занате спадали су они који су у то доба у Србији били довољно развијени за еснафско уређење. У такве занате спадали су, између осталих, кројачки, терзијски, сукнарски или абацијски занат.

У време турског ропства производне снаге у Нишу су биле неразвијене, а производња натурална. Највећи део потреба становништво је, нарочито на селу, подмиривало производима сопствене израде. То се, пре свега, односило на алат, одећу, обућу и намештај, док су куповани казани, ужарија, коњска опрема, конач, со и други производи, које чланови задруга нису могли сами да произведу. Отуда је Ниш имао и велики базар са многим дућанима.¹ Највећи број еснафа налазио се у Нишком округу. Само у Нишу основано је у последњој четвртини 19. века око 30 еснафа. Ниш је био занатски центар. Срби – занатлије: терзије, абације, бозације, јорганицје, кујунције, калпације и други, иако су сачињавали најважнији привредни слој људи у Нишу (“еснаф човеци”), тај свој положај сачували су све до ослобођења Ниша од Турака. Занатлије су (први писани податак о томе потиче из 1872. године када се помоћу Еснаф екмецијски и унцијски) почеле да се организују знатно раније. Тако су чланови терзијско-абацијског еснафа 1912. год. истицали да овај еснаф

¹ Историјски архив Ниш, *Записник Одбора терзијско-абацијског еснафа*.

постоји од пре 200 година,² што значи од почетка 18 века. Постати “еснаф човек” није било лако: требало је најмање четири године бити ученик и 7 година помоћник “уз ајлук”. Тек онда се стицало право на полагање испита и то пред свим члановима еснафа. Кад тако, најзад, постане свој човек, занатлија је најчешће могао постати и члан еснафа.

Еснаф терзијско-абацијски у Нишу, који је постојао и за време Турака, окупљао је велики број мајстора и био је један од најбројнијих еснафа. Број чланова се временом мењао, било укључивањем занатлија сродних заната или издвајањем чланова и стварањем одвојених еснафа. Терзије и абације су се поред свог заната, бавиле и ситном мануфактурном трговином. Желећи да овај стари обичај озаконе, еснафски чланови тражили су 1894. год. да се назив њиховог еснафа допуни речима „мануфактурни еснаф”, али су наишли на велики отпор код трговачко-бакалског еснафа који се годинама борио да терзијама и абацијама одузме право на трговину мануфактурном робом.³ Следеће године покушали су да свој еснаф претворе у трговачко-галантеријско-терзијско-абацијски, али ни то им није пошло за руком, јер је по прописима Еснафске уредбе трговина је била одељена од занатлијске струке.⁴

Непосредно после ослобођења од Турака потребе у одевању задовољаване су производима домаће радиности и занатства. Џемпере, шалове, чарапе и рукавице плеле су жене. Платно и сукно ткале су жене или је куповано од трговаца. Одевне предмете, као што су кошуље, израђивале су жене, али су коришћене услуге терзија, док су панталоне, капуте и гуње израђивале абације.

Суботом, када је у Нишу био пазарни дан на Арнаутпазару, могло је 1882. год. да се види како жене седе у великој множини па једна продаје вуну, друга чарапе, трећа платно...⁵ Међутим, Ниш су у то време запљуснули и текстилни производи са стране. Ови производи су побуђивали веће интересовање код купаца од домаћих рукотворина, тако да су инострани текстилни производи просто разграбљивани. Овакво стање је после изградње железничке пруге постало још изразитије. Трговци су увозили велике количине разних текстилних производа о чему говори податак да је крајем 1887. год. у Нишу “највише увезено готових хаљина, затим тканина за одела памучног ткања, а да је летњих месеци 1888. год. “потрошња у мануфактурној и текстилној роби испразнила стоваришта”.⁶ Почетком 1893. год. помодно-мануфактурна трговина Моше Леђија обавестила је грађанство да је добила “велики избор женских шешира, женских летњих трикоа, мушких кошуља, кравата и свега другог”.⁷

Такво снабдевање трговина робом европског порекла, потискивало је производе домаће израде. Развој саобраћаја, трговине и индустрије утицао је на снабдевеност тржишта и пробирљивост купца, а самим тим и на све већу угроженост занатлија. Занатлије, организоване у еснафе на стари начин, покушале су за побољшање свог положаја да се боре сузбијањем иностране и домаће конкуренције. Забринуте због кризе занатства, грађани Ниша окупили су се на збору 1889. год. и упутили представку Народној Скупштини Србије у којој су указали на то да се економски развој у другим земљама одвијао тако што је “на место еснафа ступила удружена производња два или више заната” и што су “прво ницале занатлијске корпорације, а из ових се даље развијала мануфактурна и машинска индустрија под

² Исто.

³ Др. Никола Вучо, *Распадање еснафа у Србији*, Београд, 1954, 72.

⁴ Исто, 72.

⁵ Ж. Живановић, *Ниш и нишке знаменитости*, Београд, 1958, 49.

⁶ С. Андрејевић, *Монографија НИТЕКС-а 1897-1982*, Ниш, 1984, 15.

⁷ Исто, 15.

утицајем домаћег капитала”, док код нас бива све обрнуто. Наши поједини занати пропадају а на њихово место избијају савременији облици производње.⁸

Грађани Ниша предложили су предузимање мера које су значиле јачање еснафске организације и заштиту занатлија. Наиме, они су тражили да се *Еснафска Уредба* из 1847. године “измени и допуни у смислу веће заштите наших заната и да јој се прибави потпуна важност и сила”, да се уз државну помоћ оснују занатске банке које би давале јефтине кредите занатлијама, као и да се занатлијама поред алата Законом зајемчи и изванредан део капитала. Захтеви су се сводили практично на то да кризу занатства треба да решавају сви други, само не занатлије. Занатлије су трпеле велике последице, оставши без посла и нагло сиромашећи. Терзије и абације су страдале више од других занатлија тако да су у периоду од 1883-1893. године у Нишу пале под стечај 44 занатске радње, међу којима је 29 било из текстилне струке; 25 терзијских, 2 абацијске и 2 кројачке.⁹ Материјални положај терзија, абација и кројача, најбоље илуструје податак да је 1890. године, Еснаф терзијско-абацијски имао 32 дужника, а да је еснаф кројачки приликом издвајања из наведеног еснафа 1892. године имао око 20 чланова, од којих је 18 дуговало еснафској благајни 800 динара.¹⁰ Године 1894. Еснаф терзијско-абацијски имао је 29 дужника, из чега се може закључити да се број дужника повећао.

Терзије и абације, чланови еснафа осим извршавања многих обавеза ограничења приликом пријема помоћника и шегрта, бојкотовања иностране робе, обавеза присуствовања еснафским седницама, давања прилога за еснафску славу итд. морали су да плаћају и казне. Еснаф терзијско-абацијски одлучио је 1892. године да сваки члан кој буде одређен да иде на погреб умрлог члана, а обавезу не изврши, “буде кажњен са `еден динар”.¹¹ Казне су изрицане за све видове еснафске недисциплине, а плаћене су како у новцу, тако и у натури.

Из свих ових разлога терзије, абације и кројачи су били разочарани у еснафску организацију. Корист од ње имали су само утолико што су рачунајући на средства из еснафских каса покушали да створе услове за своје запошљавање. У том циљу су 1894. године подржали иницијативу опанчарских калфи да се у Нишу отвори радионица за израду војне одеће и обуће. Тада је Еснаф терзијско-абацијски дао 200 динара као помоћ за војну шивару, с тим што је изразио жељу да се запошљавају само “занатлије нишке”. Радионица је отворена и поред стално запослених радило је неколико стотина терзија, абација и кројача, који су материјал носили кући и шили “од парче”.

Издавање кројача од терзија и абација, осипање чланства, нередовна наплата потраживања и други разлози довели су еснафе терзијско-абацијски и кројачки у тежак положај. Еснаф терзијско-абацијски, који је био изузетно моћан 1895. године запао је у кризу. Процес распадања, који је захватао еснафску организацију, није мимоишао ни овај еснаф. Уз много тешкоћа, терзије и абације очували су део позиција на тржишту, тако да је 1900. год. Еснаф терзијско-абацијски имао 69 чланова, 60 терзија и 9 абација.

Чланови Еснафа терзијско-абацијског били су између осталих : Мита Ристић, терзија који је 1888. год. у два наврата и од 1896. до 1899. год. био биран за члана одбора Еснафа, као и Младен Станковић, Алекса Петровић, Мордахај Конфорти, Димитрије Митић, Трајко Војиновић, Богосав Цветковић и други.¹²

⁸ Исто, 11.

⁹ Н. Вучо, *Распадање еснафа у Србији*, Београд 1958, 120.

¹⁰ Историјски архив Ниш, *Записник Одбора терзијско-абацијског еснафа*.

¹¹ Исто.

¹² С. Андрејевић, *Монографија НИТЕКС-а 1897-1982*, Ниш, 1984, 20.

Од 1900. год. терзије и абације почеле су да напуштају свој Еснаф и прелазе у Еснаф болтацијски. Тада је покренута иницијатива за спајање Еснафа терзијско-абацијског и Еснафа болтацијског. Како министар народне привреде није дозволио спајање ова два еснафа одлазак чланова био је све изразитији и старешина Еснафа терзијско-абацијско, тражио је 1901. год. “да се у еснафској управи попуне упражњена места оних чланова који су преласком у Болтацијски еснаф, иступили из овог Еснафа.¹³ Како је у Управном одбору било 6, а у контролном одбору 3 таква места, испада да је безмало читава управа Еснафа била прешла у Еснаф болтацијски. Тиме је престао да постоји Еснаф терзијско-абацијски.

У прилог изучавања ове материје треба издвојити фонд “Занатлијски еснаф за Варош Ниш и Округ нишки”, који се чува у Историјском архиву Ниш.

¹³ Историјски архив Ниш, *Записник Одбора терзијско-абацијског еснафа*.